

Pusztay János: A borostyánkőpart népe: a lívek

Savaria University Press, Szombathely, 2022. 230 l.

ISBN 978-615-6489-01-2

A lívekről valószínűleg még a nyelvek iránt érdeklődő művelt nagyközön-ség sem tud sokat, esetleg Livónia nevével kapcsolják össze. Erről a valaha jelentősebb, de a 20. században már csak tengődő, napjainkban pedig szinte kihaltnak tekinthető lettországi finnugor népről és nyelvről a magyar szakirodalom is csak röviden szól.¹ Feltétlenül üdvözlendő tehát minden olyan munka, amely e nép és nyelv történetét és jelenkori állapotát követi nyomon.

¹ Bereczki András: *A lívek története*. In: Nanovfszky György (szerk.), *Nyelvrokonaink*. Bp., 2000. 65–68; Hajdú Péter 1981: *Az uráli nyelvészet alapkérdései*. Bp, 1981. 78–81; Kerecsi Ágnes: *Az uráli népek néprajza*. Piliscsaba, 2009. 239–241; Maticsák Sándor: *A magyar nyelv eredete és rokonsága*. Bp, 2021. 220–224; Pomozi Péter: *A lív költészet nyomában. Egy eltűnt nép lírai újjászületése*. *Korunk* 28/5 [2017]: 21–28; Ruttkay-Miklián Eszter: *A lív partvidéken*. In: Csepregi Márta (szerk.), *Finnugor kalauz*. Bp, 1998. 191–194; Tóth Anikó Nikolett: *A lív lexikográfia másfél évszázada*. *Nyelvtudományi Közlemények* 109 [2013]: 487–491; Tveite, Tor: *A lív nyelv hang- és alakrendszerének sajátosságai*. *FUD* 6 [1999]: 113–131; *Words from a Livonian newspaper*. *FUD* 6 [1999]: 133–149; *Aspects of Seeing in Livonian*. *FUD* 8 [2001]: 657–674; Zsirai Miklós: *Finnugor rokonságunk*. Bp, 1937/1994: 666–667.

Pusztay János számos tanulmányában és könyvében foglalkozik a kisebb finnugor népekkel,² jelen könyve ebbe a sorba illeszkedik. A kötet első egysége a lívek történelméről szól. Itt jegyzem meg, hogy talán szerencsésebb lett volna a nagyobb tematikus egységek szerint tagolni az anyagot (pl. 1. A lív történelemről, 2. A lív nyelvről, 3. A lív hiedelemvilágról, ünnepekről, 4. A lív művészetéről, 5. A magyar–lív kapcsolatokról), de a kötet természetesen így is kitűnően olvasható. Pusztay a lívek bemutatása előtt, a könyv címével összhangban a Baltikum egykori kereskedelmét meghatározó borostyánkő eredetéről, használatáról, a Pannónián (Sopronon és Szombathelyen) is végighúzódo Baltikum–Adria borostyánkőútról, valamint a világ nyolcadik csodájaként emlegetett szentpétervári borostyánszobáról ír. Mindezeket az információkat fényképekkel teszi szemléletesebbé.

A következő fejezetben a szerző a lívek létszámának alakulásával foglalkozik (15–21). Becslések szerint a 12. században a lívek 50–70 ezren lehetnek, a következő évszázadban számuk 15–20 ezerre csökkent. A 17. századi adatok ellentmondásosak, egyes források 30 ezerről szólnak, míg mások mindössze 5000 lívvel számolnak. Az biztos, hogy innentől kezdve a létszámuk folyamatosan csökkent. A 19. század közepén-végén bő kétezren lehetnek, az 1925-ös lett népszámlálás során hivatalosan 1238 lívet írtak össze. Létszámuk a II. világháború előtt ezer körülire csökkent. A nagy világégés után még tovább porladt a lív nép, 1959-ben alig kétszáz, a hetvenes években száz főt regisztráltak. A pontos számolást/becslést megnehezíti, hogy az idők folyamán nagyon sok lívet lettként, litvánként, majd főleg oroszként tartottak nyilván. A Szovjetunió összeomlása után, a független Lettországbán a kilencvenes években a lívek létszáma kétszáz fő körül volt. Az utolsó lettországi lív anyanyelvű beszélő a hivatalos Unesco-statisztikák szerint 2009-ben, az utolsó külföldi (Kanadában élő) lív pedig 2013-ban halt meg. Jávorszky Béla és Pusztay János is találkozott a kétezres évek elején lívül beszélőkkel (jómagam a 90-es évek második felében Észtországban többször találkoztam egy fiatalemberrel, aki magát „az utolsó lív”-ként aposztrofálta). A becslések szerint ma mintegy félszáz olyan ember lehet, aki képes lív szövegeket olvasni.

² Közülük a legjelentősebbek: *Nyelvével hal a nemzet. Az oroszországi finnugor népek jelene és jövője 11 pontban.* Bp., 2006; *Az oroszországi finnugor nyelvek helyzete és kilátásai* (szerk.). Bp. – Badacsonytomaj, 2019; *A lívekről: Ahogy tudok, dalolgotok – Lív dalok és közmondások.* Szombathely, 2009.

Pusztay János megnevezi a népességcsökkenés okait is, ezek közül a legfőbb a vegyesházasságok növekedése, ezzel együtt a lív nyelv presztízsének alacsony szintje (nagyon régóta csak családi körben használják nyelvüket). Mivel a szülők a lettet hasznosabbnak tartották, emiatt nem is adták át nyelvüket a gyerekeknek (hasonlóan az oroszországi finnugorokhoz). Régen járványok és háborúk is sújtották az őslakosokat, ráadásul a helyi (lett, majd orosz) hivatalnokok is sokszor ellenségesen viszonyultak hozzájuk. A lív–lett keveredés eredményeként a lívek a 19. század második harmadára jobbra áttértek a lett nyelv használatára.

A lívek történelmével foglalkozó egység (22–85) a történelmi területek bemutatásával indul. Az eredetileg a Rigai-öböl keleti partvidékén fekvő Livónia az őslakosokról kapta a nevét. Ennek területe az évszázadok folyamán folyamatosan változott, legnagyobb kiterjedését a 15–16. században érte el.

A lívek a 20. század közepére Kurland néhány településére szorultak vissza, de a II. világháború után a szovjet hivatalnokok jó részüket innen is kitelepítették. Jelenleg 12 lív (gyökerű) falut tartanak nyilván Észak-Kurlandon. Pusztay röviden bemutatja ezeket a falvakat, megemlítve, hogy a lív kultúra jeles egyéniségei – mesemondók, énekesek, költők – közül ki hol született. A lív terület legfontosabb települése Mazirbe (lívül Īre). Itt született Kōrli Stalte (1870–1947), a legjelentősebb lív költő, fordító, újságíró, a *Līvli* című lap szerkesztője. 1923-ban ezen a településen alakult meg a Lív Egyesület, majd 1939-ben a Lív Nép Háza. 1989-től itt rendezik meg a lív fesztivált.

A lívekről a 11–13. században néhány forrás tesz említést. Az orosz Őskónikában felbukkanó *livon* és *lib* népnév valószínűleg a líveket jelöli, a skandináv rúnaköveken megjelenő *Iflanti*, *Liflandi* nevek pedig Lívföldre utalnak. Livónia történelmének leggazdagabb forrása Lett Henrik krónikája, ezért Pusztay János ennek a műnek nagyobb teret szentel (39–70). A (valószínűleg) német származú Henrik (1180 k.–?) 1205-ben került Rigába, 1208-ban szentelték pappá. 1224–27 között írta meg a *Chronicon Livoniae*-t, amely az 1186 és 1226 közötti baltikumi kereszties hadjáratok, a balti népek keresztény hitre térítésének részletes leírása, különös tekintettel Albert von Buxhoeveden püspöknek (1165–1229), Riga alapítójának a tevékenységére. A krónikát 1740-ben adták ki először latinul Frankfurtban és Lipszében, majd 1747-ben lefordították németre. A 19. század második felében megjelent oroszul, észtül, lettül, majd 1961-ben angolul is.

Livóniába a németek – főként kereskedők – a 12. század vége felé érkeztek. Első püspökük Meinhard volt (1186–1196), őt Berthold követte (1197–1198). Az első kereszties hadjárat az ő idejében, 1198-ban szerveződött meg, de a harcban maga a püspök is elhunyt. Utódja, Albert további kereszties hadjárat-

tokat szervezett, III. Ince és III. Honoriusz pápák támogatásával. Albert 1201-ben megalapította Rigát. Hódításaiban, területfoglalásaiban az általa létrehozott lovagrendre, a Kardtestvérek rendjére (Fratres Militiae Christi) támaszkodott. 1206-ben legyőzték és megkeresztelték a lèveket, területeket foglaltak el a Daugava folyó mentén, 1220-ra uralmuk alá került Dél-Észtország (Észak-Észtországot a dánok uralták). 1224-ben foglalták el Dorpat (Tartu) városát, ezzel egész Livónia keresztényé vált.

Lett Henrik krónikája mellett egy másik munka, a *Livländische Reimchronik* [Lívföldi verses krónika] is értékes forrása Livónia korai történelmének. Ebben a 12 ezer verssornyi műben Livónia 1143 és 1290 közötti történetét mutatja be a(z ismeretlen) szerző.

Ami Livónia további történelmét illeti, 1347-ben egyesült Észak-Észtország és Livónia, a *Livland*-nak nevezett terület ekkor érte el legnagyobb kiterjedését. 1558-ben kitört a livóniai háború. 1561-ben Livónia felbomlott, kiszakadt Kurland és Zemgale hercegség, a Daugaván túli területek Lengyelországhoz és Svédországhoz kerültek. 1558-ban békét kötöttek, Báthory István legyőzte Rettegett Ivánt, így Livónia nagy része a lengyel–litván hadaké lett. 1629-ben a svédek foglalták el ezt a területet, de az oroszok győelmét hozó nagy északi háború (1700–1721) után a cár uralma alá került Livónia is.

A lève létszáma, mint korábban már szó volt róla, a háborúk, a járványok (például az 1710-es nagy pestis), az állandó asszimiláció miatt az évszázadok alatt folyamatosan csökkent. A végső dőfést a szovjetek adták meg. A II. világháború elején, 1940-ben megszállták Lettországot, a partvidéket katonai övezetté nyilvánították, a lèveknél megtiltották a halászatot – ezzel lerombolták ősi életformájuk utolsó bástyáját is. A megszállók szétfűrészték a lív csónakokat (a lèvek ilyet soha nem tettek, a hagyományos életformájuk szimbólumát, az előregedett halászcsonakokat ünnepeiken elégették). A halászat betiltásával, a tengerpartról való erőszakos kitelepítéssel a lèvek orosz környezetbe kerültek, gyorsan asszimilálódtak. Ráadásul a szovjet idők statisztikáiban és az igazolványokban is lettekként szerepeltek.

A kötet következő egysége a lív nyelvvel foglalkozik (87–139). Pusztay először bemutatja a lív néhány jellegzetességét. Ilyen például, hogy a kurlandi lívben egyáltalán nincs fokváltakozás, a salatsi nyelvjárásban³ pedig csak korlátozottan jelenik meg (*jālga* 'láb' : *jalad* 'lábak', de *tubā* 'szoba' : *tubād*

³ A salatsi (más formában szálisz) nyelvjárás a 19. században kihalt, a finn Anders Sjögren (1794–1855) 1846 és 1852 között járt a Salaca folyó torkolatvidékén, szótárát és nyelvтанát Eberhard Winkler és Karl Pajusalu adta ki a 2010-es években.

'szobák'). Nincs birtokos személyragozás, helyette – akárcsak az észten, ill. a térség germán és szláv nyelveiben – birtokos névmás használatos. A balti finn nyelvre jellemző tagadó segédige megvan a lívben is, de érdekes a többes számú ragozásuk, a segédige egyes számban áll, a főige pedig ragozódik: Sg1 *ma äb lu'G*, Sg2 *sa äd lu'G*, Sg3 *ta äb lu'G*, Pl1 *mëg äb lu'ggëm*, Pl2 *tëg äd lu'ggët*, Pl3 *ne äb lu'ggët* 'nem olvasok, nem olvastok stb.'.

A lív igeidő-rendszer a finnhez és az észthez áll közel, van benne egyszerű múlt (*me lugiz* 'olvastam'), összetett múlt (*ma um lu'ggën*) és régmúlt (*ma vol' lu'ggën*). A „hagyományos” idemódok (kijelentő, felszólító, feltételes) mellett a lívben van kötelező mód (debitivus) és függő mód is. Ebben a fejezetben jó lett volna olvasni a névszóragozásról is.

A lívre nagy hatást gyakorolt a német (az alnémet), majd a lett nyelv. A korai alnémet jövevényszavak szókezdő mássalhangzója zöngétlenedett (hasonlóan a finnhez), pl. *benke* > *penk* 'pad', a szóeleji mássalhangzó-kapcsolatok egyszerűsödtek (*schür* > *kür* 'fészer'), az *ö* és *ü* megőrződött (*schörte* > *kört* 'szoknya', *büsse* > *pys* 'fegyver'). A későbbi átvételekben a szóeleji zöngés mássalhangzó megmaradt (*bisshop* > *bīskop* 'püspök'), hasonlóan a hangtorlódáshoz (*spreken* > *sprekō* 'beszélni'). Mintegy 200 német szó lett közvetítéssel került a lívbe.

Pusztay adatai szerint mintegy két és fél ezer lett és egyéb balti jövevényszó van a lívben. A lett jelentős hatást gyakorolt az alaktanra és a mondattanra is. Ilyen például a habeo-szerkezet felépítése: míg a balti finn nyelvekben a birtokos adessivusi esetben áll (fi. *minulla on...*), addig a lívben dativus használatos (*lapsõn on lēba* 'a gyermeknek van kenyere', vö. lett *bērnām ir maize*). A lívben eredetileg nem voltak igekötők, de a kurlandi lív átvette a lett igekötőket (mind a tizenegyet), a salatsi lívbe ezek közül csak kevés került át. Főleg lettből fordított szövegekben használnak igekötőket. Néhány példa: *aiz-lādõ* 'kimegy', *ie-lādõ* 'bemegy', *nuo-lādõ* 'elme gy', *sa-lādõ* 'össze gyülik', *pie-lādõ* 'közeledik'.

Minden nyelv esetében fontos a szókészlet gazdagítása, de egy kihalófélben lévő kis nyelv revitalizációja során kiemelt fontosságú. „Az új szavak alkotásának legegyszerűbb és legtermészetesebb módja az összetett szavak képzése” – írja Pusztay János (100), ennek szellemében részletesen megvizsgálja a lív-észten-lett szótárban (*Līvõkīel-ēstikīel-letkīel sõnārõntõz. Liivi-ēesti-lāti sõnaraamat. Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīca*) szereplő összetett szavakat, arra keresve a választ, ezek belső keletkezésű elemek-e vagy tükörfordítások (98–134). A 2012-ben megjelent szótár a lív és más balti finn nyelvek kitűnő kutatója, az észten Tiit-Rein Viitso és a rigai születésű lív nyelvész, műfordító és költő, Valts Ernštreits munkája. A szótár 12 ezer címszavának mintegy ne-

gyede összetett szó, ebből Pusztaf 515 szót vizsgál. A szóanyag több mint felének (55%) megvan a német megfelelője is (és sok esetben ugyanez a szerkezet él a lettben, az észten, a finnben vagy akár a magyarban is), pl. lív *āigast/sadā* ~ é. *aasta/sada* ~ lett *gad/simts* ~ ném. *Jahr/hundert* ~ m. *év/század*; lív *kēratōb/mašīn* ~ é. *kirjutus/masin* ~ fi. *kirjoitus/kone* ~ lett *rakstām/mašīna* ~ ném. *Schreib/maschine* ~ m. *író/gép*). Sok lív kifejezés a lett vagy az észti szó tükörfordítása, ez areális hatással magyarázható, pl. lív *lōda/rōk* 'pohárköszöntő' (szó szerint: 'asztal-beszéd') ~ é. *laua/kōne* ~ lett *galda runa*; lív *maits-āina* 'fűszer' (szó szerint: 'íz-anyag') ~ é. *maitse/aine* ~ lett *garš/viela*; lív *pū'oj/pō'ddōrz* 'rénszarvas' (szó szerint: 'északi szarvas') ~ é. *põh-ja/põder* ~ lett *ziemel/briedis*.

Pusztaf a nyelvvel foglalkozó egység végén szól a nyelvoktatás kérdéseiről is (137–139). 1920 és 1930 között hét iskola működött Lívöldön, ezekben tanították a lív nyelvet, évente mintegy száz tanulónak. A pedagógusképzés finn és észti segítséggel folyt, 1927-től finn anyagi támogatással tanulhattak a leendő szakemberek Finnországban. A program hamar csődbe ment, sokan nem tértek haza, de még ha haza is költöztek, nem kaptak munkát. A lett állam nem engedélyezte a Finnországban kiadott lív olvasókönyv használatát a tanításban. Az észtek is több nyelvkönyvet, olvasókönyvet adtak ki, ezeket ajándékként osztották szét a lívek között. A szovjet időkben a lívek öntudata nagyon meggyengült, a szülők nem adták tovább a nyelvüket, a lív presztízse véstesen lecsökkent. A rendszerváltás után lív nyelvtanfolyamok indultak. Lettország 2000-ben egy olyan törvényt fogadott el, amely szerint „az állam biztosítja a lív nyelv megőrzését, védelmét és fejlődését” (138). 2005-ben Tartuban elfogadták a lív helyesírási szabályzatot, de kevés a tananyag, nincs megfelelő tanárképzés.

A kötet következő részében a szerző a népköltészetéről szól röviden (140–143). A népdalok legfőbb típusai a lakodalmi dalok, naptári dalok, pásztorénekek, munkadalok, gyerekdalok. Ezeken sokszor érződik a lett, az újabbakon pedig a német hatás.

A lív hiedelemvilág örzi az ősi balti finn réteget, de jelentős hatást gyakoroltak rájuk a balti, a skandináv és a szláv népek is. Az ősi animista hitben a védőszellemek mindenhol jelen vannak, nevük árulkodik funkciójukról, pl. *tūl/jemā* 'tűz-anya', *kōra/jemā* 'nyáj-anya', *mōtsā/izā* 'erdő-apa', *kōrand/jeng* 'tanya-szellem'. Fontos szerepet töltött be a *mier/jemā* 'tenger-anya' és a *mier/izā* 'tenger-apa', ők segítették a halászokat, gondoskodtak a jó zsákmányról. Hitük szerint a halott folytatja életét a másvilágon, az alvilág a föld

alatt vagy a világ északi peremén található. A sírba a túlvilági élethez szükséges dolgokat helyeztek, a férfiaknak fejszét, kardot, kést, a nőknek díszeket, nyakéket, ollókat (144–149).

A földművelő lívek megünnepelték a téli és a nyári napfordulót, ezek később keresztény tartalommal telítődtek. Pusstay megemlíti a népi naptár néhány jeles ünnepét. Ilyen például az Antal-nap (jan. 17.), amikor disznófejet főztek, ezt rituálisan elfogyasztották, majd a csontokkal az erdőben áldoztak, hogy a disznók nyáron a legelőn maradjanak. Az első tavaszi nap a Mátyás-nap (febr. 24.), ekkor ébrednek fel téli álmukból a rovarok és a férgek. György napja (ápr. 23.) volt a szolgák munkahelyváltásának napja. Érdekes a nyári Miklós-napi (máj. 9.) hiedelem: ha ezen a napon leszáll a gólya, akkor sok halász fog a tengerbe veszni. A legnagyobb nyári ünnep a líveknél is Szent Iván napja volt (jún. 24.). Jakab-napon (júl. 25) rakták össze az első szénaboglyát és kóstolták meg az első újkrumplit. Lőrinc napja (aug. 10.) volt a tűz szentjének ünnepe, ezen a napon tilos volt tüzet rakni. A legfontosabb őszi ünnep a Mihály-nap volt (szept. 29.), a halászok ezen a napon nem mehettek ki a tengerre. Márton-napon (nov. 11.) adományokat gyűjtöttek, Barbara-napon (dec. 4.) a bárányok egészsége érdekében tartottak tilalmakat (pl. nem volt szabad örölni, nehogy a bárányok megkergüljenek). A téli Miklós-nap (dec. 6.) a lívek szerint a csillagászati tél kezdete, ezen a napon a lovak nem dolgozhattak, hogy egészségesek maradjanak a következő évben is. – Ezek mellett természetesen a keresztény ünnepeket is megülték (150–158).

A következő rész a lív írásbeliséggel és irodalommal foglalkozik (159–172). A lív irodalmi nyelvet csak a 20. században alkották meg a keleti (kurlandi) dialektusra alapozva. Oskar Loorits (1900–1961), a későbbi neves észt folklorista és lív kutató már fiatalon, 21 éves korában készített egy lív olvasókönyvet, ez Tartuban látott napvilágot, majd 1926-ig évente jelent meg újabb kötet, egyfajta évkönyvként. A második kötetben publikálta első verseit a korábban már említett Kõrli Stalte, a lív nemzeti mozgalom vezéralakja, majd 1924-ben kiadta *Līvo lōlōd* [Lív dalok] című verseskötetét. Ő állította össze az első lív ábécéskönyvet a harmincas években. A lív himnuszának Stalte egyik versét választották, dallama megegyezik a finn és az észt himnuszéval. A lív nemzeti mozgalom másik nagy alakja Pētõr Damberg (1909–1987), nyelvész, költõ, tanár. Lív szótárakat készített, a *Līvli* egyik szerkesztõje volt, olvasókönyvet állított össze, nyelvészek nyelvmestere volt.

A *Līvli* a lív kulturális életben nagyon fontos szerepet töltött be. 1931 és 1939 között jelent meg, összesen 70 száma látott napvilágot, keleti lív nyelv-

járásban (a nyugati lív szövegeket is áírták), tág témákkal: lív versek, történetek, vallási témájú szövegek, hírek egyaránt helyet kaptak benne. A folyóiratot a függetlenség elnyerése után 1992-ben feltámasztották, de ma már szinte teljesen lett nyelvű.

A szovjet időkben lív nyelvű művek nem jelenhettek meg. A rendszerváltás után megélénkült a lív irodalmi élet, főleg a költészet. Pusztay adatai szerint ma már csak három költő ír lív nyelven: Baiba Damberga, Ķempi Kārl (ez az észti nyelvész, Karl Pajusalu írói álneve) és Valts Ernštreits. A verseikből készült antológiát utóbbi szerkesztette 2018-ban. Ķempi Kārl a már kihalt salatsi nyelvjárásban versel. A korábban már említett Ernštreits a lív–lett–észti szótár társszerzője, a Lív Kulturális Központ egyik alapítója, a rigai Lett Egyetem lív intézetének vezetője. Lívül írt verseket az észti Loorits és a finn nyelvész, Lauri Kettunen is.

A fejezet végén Pusztay egy nagyon hasznos jegyzéket közöl a 20. századi, 21. század eleji lív nyelvű kiadványokról: irodalmi alkotásokról, szótárakról, olvasókönyvekről, tankönyvekről.

A következő egységekben a szerző a lív képzőművészet és zene jelentősebb alakjait mutatja be (173–180), majd a lív kulturális életről, az ezzel szorosán összefüggő nemzeti mozgalomról és a revitalizációról ír (181–195). A Lív Szövetség (*Līvõd Īt*) 1923-ban jött létre, induláskor 53 tagja volt, elnöke Stalte lett. Ők szervezték, koordinálták a lív kulturális életet. 1924-ben rendezték meg az első lív dalosünnepet. A Szövetséget 1938-ban átkeresztelték Lív Társasággá, majd 1940-ben megszüntették.

A szovjet idők hosszú tetszhalott állapotából lassú volt az ébredés. 1988-ban alakult újjá a Lív Szövetség, jelenleg több mint 300 tagja van. 1991-ben alapították meg a *Līvõd rānda* [Lív part] nevű intézményt, ahol a lívek életét dokumentálják, kulturális és oktatási rendezvényeket bonyolítanak. Évkönyveket adnak ki, nyelvtanfolyamokat, gyerektáborokat szerveznek. 1994-ben jött létre Valts Ernštreits vezetésével a Lív Kulturális Központ (*Līvõ Kultūr Sidām*), ennek elsődleges célja a lív nyelv fejlesztése, a lív kultúra terjesztése. 1998-ban alakult meg a Lívek Barátainak Társasága, ők koncerteket szerveznek, lív témájú előadásokat tartanak. 2018-ban jött létre a rigai Lett Egyetemen a Lív nyelv és kultúra intézete, ennek is az igen agilis Ernštreits az igazgatója.

A nemzeti öntudat fejlesztésében nagy szerepet játszanak a bibliafordítások, a vallási szövegek elérhetővé tétele anyanyelven. Az első lív bibliafordítás 1863-ban jelent meg, furcsa módon Londonban, a neves észti nyelvész, F. J. Wiedemann szerkesztésében. 1937-ben Stalte munkája eredményeképp látott napvilágot az *Újtestamentum* rövidített lív változata, majd 1942-ben a

teljes szöveg, akkor, „amikor a lív falvakban már egyetlen lív nyelvet ismerő lelkész sem szolgált” (185). A Szovjetunióban a vallásos irodalom be volt tiltva, de a rendszerváltás után sem jelent meg sok minden, mindössze a *Jézus élete* c. kiadvány és egy zsoltárválogatás.

A kötet utolsó részében a lív–magyar kapcsolatokról és a fordításokról kaphatunk információkat (196–224). Közismert, hogy Báthory István nemcsak erdélyi fejedelem és lengyel király volt, hanem Livónia nagyfejedelem is. Ő alapította a vilniusi egyetemet és a tartui líceumot, amelyből később nagy hírű egyetem lett. Pusztay egy kevésbé közismert kutató személyét is megidézi ebben a fejezetben, Lukinich Frigyesét. Lukinich 1934-ben jelentette meg *A lív föld és népe* című könyvét. Pusztay részletesen bemutatja ezt a mára már elfeledett könyvet, amelyben Lukinich részletesen ír a lívek történelméről, kultúrtörténetéről, E. N. Setälä és A. Sjögren lívföldi kutatásairól.

Pusztay János szerkesztésében 2009-ben jelent meg a lív dalok és közmondások gyűjteménye *Ahogy tudok, dalolgotok / Kui ma muoštub, nei ma lōlab* címmel. A kétnyelvű kötet anyagát Pusztay fordította magyarra. Pomozi Péter válogatásában és fordításában jelent meg *A szív hullámai. Mai lív líra* című kis antológia, amely a korábban említett Damberga, Ernštreit és Kēmpī Kārl verseit tartalmazza. Pusztay a fejezet végén utóbbi (azaz a neves észt nyelvészprofesszor, Karl Pajusalu) tíz versének általa készített magyar fordítását adja közre.

Azt hiszem, mindebből világosan kirajzolódik, hogy Pusztay János szívén viseli a kis finnugor népek és nyelvek sorsát. Ez a kötet tisztelgés egy valaha jelentős, mára már kihalófélben lévő nép előtt. Jó lenne, ha a revitalizációs törekvések eredményre vezetnének, és a lív nyelv nem tűnne el nyomtalanul. S talán nem lesz igaz a kitűnő finn nyelvész, E. N. Setälä 1889-es jóslata: „A lív nyelv tiszta képet nyújt arról, hogyan hal ki valamelyik nyelv természetes halállal, kényszerítő eszközök nélkül. Lassanként egymásután feledésbe merülnek az eredeti szavak, és helyükbe lépnek az idegen kölcsönszók. A mondat szerkezet az idegen minta szerint módosul, az idegen hatás kiterjed az alakkokra és a hangokra is. Ha pedig ez az évek során rendszeresen folyik, már nem nagy ugrás kell a nyelvnek a tökéletes elfelejtésére, az életből a halálba” (idézi Pusztay, 97. oldal).

MATICSÁK SÁNDOR

DOI: 10.52401/fud/2022/21